

ЄФРЕМОВА

Ірина Іванівна

efrem.irina@gmail.com

УДК 341.9

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРИВАТНИХ ПРАВ

FEATURES OF DETERMINATION OF INTERNATIONAL LEGAL MECHANISM FOR PROTECTION OF PRIVATE RIGHTS

к.ю.н., доцент, завідувач
кафедри, Білоцерківський
національний аграрний
університет

YEFREMOVA Iryna Ivanivna – PhD in Law, Associate Professor, Head of department, Bila Tserkva National Agrarian University

У статті проведено дослідження і визначено особливості, що мають враховуватись у разі обрання ефективного правового механізму захисту приватних (цивільних прав), учасниками яких є громадяни різних країн (іноземний елемент). Актуальність теми зумовлено процесами, які відбуваються в напрямку євроінтеграції із уніфікацією застосування принципів права, принципів дотримання прав людини та механізму захисту прав в разі їх порушення. Визначено основні заходи, що спрямовані на захист і охорону приватних прав, а так є складовими механізму захисту приватних прав. Виокремлено елементи правовідносин, що виникають у разі порушення приватних прав. Досліджено особливості реалізації права на захист у відносинах, де беруть участь громадяни різних держав.

* * *

В статье проведено исследование и определены особенности, которые должны учитываться при избрании эффективного правового механизма защиты частных (гражданских прав), участниками которых являются граждане различных стран (иностранный элемент). Актуальность темы обусловлена процессами, которые происходят в направлении евроинтеграции с унификацией применения принципов права, принципов соблюдения прав человека и механизма защиты прав в случае их нарушения. Определены основные мероприятия, направленные на защиту и охрану частных прав, а так являются составляющими механизма защиты частных прав. Выделены элементы правоотношений, возникающих в случае нарушения частных прав. Исследованы особенности реализации права на защиту в отношениях, где принимают участие граждане разных государств.

* * *

Introduction. Since Ukraine has chosen to join the European community it recognized the need for international cooperation. Visa-free regime between Ukraine and European countries resulted in the considerable increase in the population migration, due to which the new legal relations on property issues, marriage and family relations, labor relations, international relations, as well as the issues of international transportation by various types of transport and other areas of private human life, along with the development of relations of subjects of entrepreneurial activity are considered within the framework of international law. In some cases, a participant in legal relationships can not protect his violated right by national means within the limits of the state judicial procedures of the country, and then appeals to international institutions for the private rights protection.

The **purpose** of the article is to study and determine the features to be taken into account when choosing an effective legal mechanism for the private (civil rights) protection with citizens of different countries (foreign element) to be the participants of the case.

Results. The main measures aimed to protect and ensure private rights are identified, as well as the components of the mechanism of private rights protection. These measures include reactive actions aimed at the formation or establishment of the fact of law abuse; corrective measures of the mechanism provide correcting the situation; provisional measures aim to provide the international area of legal relations through ensuring the observance of the law and the establishment of justice. The elements of legal relations that arise in case of private rights violations are distinguished. The peculiarities of the realization of the right to protection in the relations involving the citizens of different states are investigated.

Conclusions. When choosing a specific mechanism for private rights protection, the definition of the elements of the violated legal relationship become vital. There may arise a conflict between the norms of national and international law in the process of the right to protection realization due to involving the citizens of different states. To avoid such conflicts all states, take measures to unify the legal norms. These processes are carried out not only within the European Union, but around the world as well. Of particular importance is the world unification, which should be aimed at establishing uniformed rules of conduct, as well as the definition of effective measures of liability that can be applied to offenders with the obligatory control over their implementation along with the development of measures for their enforcement.

Ключові слова: міжнародно-правовий механізм захисту приватних прав, відносини з іноземним (або міжнародним) елементом, відновлення порушених приватних прав

Ключевые слова: международно-правовой механизм защиты частных прав, отношения с иностранным (или международным) элементом, восстановление нарушенных частных прав

Keywords: international legal mechanism of protection of private rights, relations with foreign (or international) elements, restoration of violated private rights

ВСТУП

Україна, обравши шлях приєднання до європейської спільноти, визнала необхідність розвитку міжнародного співробітництва. Таке співробітництво проявляється не лише у розвитку відносин із країнами Євросоюзу, а також з країнами всього світу, з огляду на останні процеси, які відбуваються в напрямку уніфікації застосування принципів права, принципів дотримання прав людини та механізму захисту прав у разі їх порушення. Виходячи із вимог розвитку сучасного права, Україна активно проводить реформи на виконання умов Угоди про асоціацію із ЄС, стосовно євроінтеграції національного законодавства у сфері економіки, політики і культури.

Також з отриманням безвізового режиму між Україною та країнами Європи значно зросла міграція населення, у зв'язку із чим міжнародного характеру набувають нові правові відносини з питань власності, шлюбно-сімейних, трудових відносин, безумовно, питання з міжнародних перевезень різними видами транспорту та інших сфер приватного життя людини, а також розвиток відносин суб'єктів підприємницької діяльності. Під час реалізації зазначених прав й виконання відповідних обов'язків можуть виникати різні ситуації, що зумовлюють необхідність їх захисту. Для захисту своїх прав особа може використовувати різні засоби, наприклад, самозахист. Але інколи людина не може самостійно вирішити свої проблеми і змушена звертатися за допомогою. Однак не завжди особа може захистити своє порушене право національними засобами в межах державних судових процедур кожної країни, і тоді звертається до міжнародних засобів захисту приватних прав.

Актуальність теми міжнародно-правових механізмів захисту приватних прав зумовлена широким колом учасників – громадян різних країн, розширенням приватних відносин, зовнішньоекономічних зв'язків у підприємницькій діяльності, що зумовлює чимало проблем у регулюванні та застосуванні норм міжнародного права.

Норми міжнародного приватного права визначають правила здійснення суб'єктивних приватних прав між учасниками відносин якими є приватні особи, а також способи реалізації власних приватних (індивідуальних) інтересів на свою користь. Загальними тенденціями для іноземних правових систем є уніфікація різних аспектів розвитку цивільного та торговельного права (на сучасному етапі розвитку, переважно комерційного права). Ці всі процеси відображають інтеграцію господарських (підприємницьких) та цивільних (приватних) відносин, що відбуваються у світі в цілому та в межах Європейського Союзу, зокрема, із тими країнами, які прагнуть до нього приєднатись.

Проблематика питань, пов'язаних із порядком застосування засобів міжнародно-правового захисту приватних прав, досліджувалась у фундаментальних працях таких науковців, як М.О. Баймуратов, М.В. Буруменський, Ю.О. Волошин, В.Н. Денисов, О.Л. Копиленко, А.Р. Крусян, І.Д. Сліденко, В.Я. Тацій, Ю.М. Тодика, В.Л. Федоренко, О.Ф. Фрицький, В.М. Шаповал,

С.В. Шевчук, Ю.С. Шемшученко та ін.

У переважній більшості, міжнародні механізми захисту цивільних (приватних прав) розглядались у контексті захисту прав людини і громадянина з позиції конституційного права, які є складовою інституту захисту прав людини. Безпосередньо проблеми міжнародного захисту приватних (цивільних) прав досліджували В.П. Грибанов, А.С. Довгерт, Н.С. Кузнецова, Р.А. Майданник, Н.М. Мироненко, Є.О. Харитонов, Я.М. Шевченко та ін..

Останні події у світі зумовили значну увагу до приватних відносин в контексті дотримання прав людини, приділяючи увагу механізмам захисту честі, гідності людини, захисту від насильства жінок та дітей, забезпечення права на свободу кожної людини. Однак, крім основних прав людини, які визначені Декларацією прав людини, норми міжнародного приватного права регулюють також цивільно-правові, сімейні та трудові відносини з іноземним (або міжнародним) елементом, а також цивільно-процесуальні відносини, що виникають у разі настання юридичного зв'язку із правопорядками двох або більше держав.

МЕТОЮ СТАТТІ є дослідження і визначення особливостей, що мають враховуватись під час обрання ефективного правового механізму захисту приватних (цивільних прав), учасниками яких є громадяни різних країн (іноземний елемент).

РЕЗУЛЬТАТИ

Насамперед слід зазначити складність визначення самого поняття «правовий механізм міжнародного захисту приватних прав». Національні засоби захисту приватних прав є достатньо визначеними, у кожній державі, і реалізуються через встановлену систему державних, правоохоронних та судових органів, які забезпечують право особи на захист порушених цивільних прав та інтересів, а так є визначеними механізми реалізації права на захист в кожній державі. Поняття «правовий механізм» досліджувалось значною кількістю вчених, однак єдине теоретичне визначення досі відсутнє. Так, «правовий механізм розглядається як «організований комплекс юридичних засобів, необхідний і достатній для досягнення конкретної мети», «як набір юридичних регуляторів прав, обов'язків, заборон, принципів, презумпцій, фікцій, строків, процедур, включаючи певні міри заохочення та мір відповідальності», «як логічна система правового регулювання, яка виражається через особливості спеціально-юридичного впливу на певне суспільне відношення» [2, с. 66]. Найбільш повним, на нашу думку, є визначення дане О.Ф. Скакун, яка зазначає, що правовий механізм виражається у єдності системи правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється та забезпечується правопорядок [1, с. 498].

Враховуючи особливості приватно-майнових відносин, механізм захисту цивільних прав слід визначати як систему майнових та немайнових засобів та методів, які виражаються у поетапному досягненні пра-

вового результату, кінцевою метою якого є реальне відновлення порушених суб'єктивних прав, починаючи із особистого звернення до правопорушника стосовно усунення неправомірної поведінки, наявність можливості звернення до національних засобів захисту (державні органи, уповноважені здійснювати захист приватних прав), наявність можливості звернення до судових органів в країні проживання, перебування (постійного або тимчасового), наявність можливості звернення за захистом майнових прав та інтересів до міжнародних інституцій, які створюються відповідно до норм міжнародного права, і, заключним етапом має бути можливість дійсного відновлення порушених прав та інтересів через можливість виконання судового рішення або рішення інших уповноважених органів.

Міжнародна система захисту приватних прав, побудована таким чином, щоб кожна людина мала можливість не лише захистити, але й попередити порушення своїх прав, а також відновити, у разі потреби, вже порушене право.

Отже, система заходів, спрямованих на захист і охорону приватних прав, визначає механізм захисту приватних прав. Аналіз національного законодавства і міжнародно-правових актів призводить до можливості поділу таких заходів на три групи.

Першу групу складають реагуючі дії. До реагуючих дій можливо віднести відповідні заходи, що спрямовані на формування або встановлення факту зловживання правом, і мають за мету запобігання повторення такого зловживання, припинення його, та / або, за можливості зменшення можливих негайних наслідків [3, с. 1]. Так, існують міжнародні національні нормативно-правові акти, що встановлюють заборону дискримінації людей із обмеженими можливостями або людей із інвалідністю, і водночас діє ціла низка як міжнародних, так і національних законодавчих положень, що встановлюють правові вимоги і можливість подати відповідні судові позови до фізичних чи юридичних осіб, які порушують такі вимоги, або іншим чином порушують закони, або обмежують права таких осіб.

До другої групи включаються корекційні заходи. Такими заходами у механізмі захисту прав можливо визначити дії, які забезпечуватимуть виправлення ситуації, тут буде мати місце діяльність, спрямована на відновлення порушених прав [3, с. 1]. Так, наприклад, можливість відновити порушення гідності та честі людини, шляхом спростування недостовірної інформації; усунути порушення, що допускаються під час оцінювання етнічного походження людини; забезпечення відповідних умов для безпечного життя людей, застосовуючи ефективні засоби правового захисту, а також можливість застосування права на відшкодування завданої шкоди, включаючи підтримку відповідних процесуальних засобів, для постраждалої сторони, і як наслідок, корекційні заходи здійснюють боротьбу з безкарністю і бездіяльністю. Наприклад, у разі порушення соціальних прав людини, обов'язок не лише відновити порушене право, а також відшкодувати завдану як матеріальну та і моральну шкоду.

За результатами застосування перших двох дій як міжнародні, так і національні органи, що наділені

повноваженнями стосовно захисту та охорони приватних прав, зобов'язані здійснити дії, які передбачені третьою групою заходів, що будуть спрямовані на забезпечення міжнародної сфери правовідносин із втіленням таких принципів до кожного національного законодавства, що забезпечують дотримання права, встановлення справедливості [3, с. 1]. Так, це діяльність, спрямована на формування і зміцнення суспільного міжнародного середовища у дусі повної поваги до приватних та інших прав людини і громадянина в цілому, так і до окремих осіб зокрема.

Зазначені заходи захисту приватних прав можуть змінюватись залежно від змісту правовідносин, які призвели до правопорушення, залежно від повноважень осіб, які здійснюють такий захист (уповноважені органи, правозахисники, або самозахист, в межах дозволених законом). Певні ускладнення у питаннях захисту приватних прав може викликати мета, яку переслідують особи, які постраждали внаслідок правопорушення. Наприклад, внаслідок технічної несправності транспортного засобу, яка виникла з вини виробника, особа зазнала шкоди здоров'ю і матеріальні втрати. У даному випадку, метою є відшкодування шкоди здоров'ю (відшкодування витрат на лікування), відшкодування моральної шкоди, і відшкодування матеріальної шкоди (втрата транспортного засобу, що мав технічні вади). Однак особа, що завдала шкоди, може не мати певних можливостей стосовно задоволення усіх вимог одночасно, а отже, постраждалій особі необхідно буде визначитись із пріоритетами в отриманні відшкодування завданих втрат.

Також, може виникнути ситуація, в якій особа, яка здійснила порушення прав іншої особи і завдала збитків, може відхилити усі претензії, що були подані постраждалою стороною самостійно. У такому разі, безумовно, постраждалій особі доведеться звертатись до суду (національного чи, у випадках встановлених законом до міжнародних судових інстанцій) за захистом своїх прав. У разі, коли і постраждалою особою, і заподіювачем шкоди виступають громадяни чи юридичні особи, які є суб'єктами права однієї держави питань не виникає. Однак значні ускладнення у використанні загальної системи міжнародного захисту приватних прав виникають у разі наявності у складі правовідносин так званого іноземного елемента.

Закон України «Про міжнародне приватне право» визначає термін «іноземний елемент» як ознаку, яка характеризує приватноправові відносини, що регулюються цим Законом та виявляється в одній або кількох з таких форм:

- хоча б один учасник правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою;

- об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави;

- юридичний факт, що створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави [4].

Визначення, вказане у Законі «Про міжнародне приватне право», фактично визначає структуру правовідношення, що включає основні елементи: суб'єкт порушених правовідносин, об'єкт, на що саме спрямо-

вана вимога відновлення або відшкодування, а також зміст порушеного правовідношення – що саме спричинило порушення прав і обов'язків. Усі ці складові мають враховуватись у разі вирішення питання стосовно обрання механізму захисту порушеного права, а саме, які заходи є оперативними для вирішення, які саме юрисдикційні органи спроможні ефективно і в повному обсязі поновити порушене право та спонукати до виконання обов'язків належним чином.

Так, визначаючи суб'єктів порушеного права, слід встановити, чи є учасниками існуючих правовідносин фізичні або юридичні особи різних держав. Тобто суб'єктом у майнових відносинах є сторона, яка зареєстрована в іноземній державі (наприклад, громадянин іноземної держави, особа без громадянства, іноземна організація, іноземна держава). Однак є й такі відносини, в яких суб'єкти цивільних відносин можуть належати до однієї держави, але об'єкт, стосовно якого виникли спірні відносини, перебуває за кордоном. Виникнення, зміна та припинення цивільних відносин можуть бути пов'язані з юридичним фактом, що мав чи має місце за кордоном (укладення договору, заподіяння шкоди, смерть спадкодавця тощо) [5, с. 6-7].

Приватні (цивільні) відносини регулюються нормами права відповідної держави. Однак, можуть виникати відносини, які за ознаками не підпадають або не можуть бути врегульовані нормами національного законодавства і не підлягають вирішенню в його межах. У даному випадку мова йде не про суб'єктів правовідносин, а про суб'єктів відносин, оскільки у межах національного законодавства можуть бути відсутні норми, що регулюють правила поведінки іноземних громадян, й відповідно слід застосовувати доктрини міжнародного приватного права, за якими загальним є твердження, що об'єктом міжнародного приватного права є правовідносини, ускладнені іноземним елементом.

Слід зазначити, що іноземний елемент може виражатись у трьох якостях: насамперед, як суб'єкт права. Таким суб'єктом є громадянин іноземної держави, іноземна організація чи іноземна держава, однак, особи публічного права лише в тому разі визнаються суб'єктами міжнародного приватного права, коли вступають у приватні відносини з фізичними або юридичними особами. По-друге, іноземними елементами визнаються об'єкти правовідносин, що знаходяться за межами країни, на території іншої держави. По-третє, іноземним елементом визнаються юридичні факти (дії або події), що виникли на території іншої держави, за кордоном.

Усі зазначені категорії іноземного елемента можуть виступати як самостійно, так й у сукупності один з одним. Так, у разі завдання шкоди джерелом підвищеної небезпеки іноземному громадянину, у разі визначення предмету позову слід буде встановлювати місце реєстрації транспортного засобу, що підлягає відшкодуванню, а також громадянство постраждалої особи. У разі порушення зобов'язальних правовідносин, учасниками яких є юридичні особи, зареєстровані в різних країнах, особливо, у разі укладеного

договору між юридичними особами з України і з Польщі, де поручителем або гарантом виступає юридична особа з Латвії. У цьому разі для дотримання усіх правових аспектів правовідносин необхідно буде визначати, норми якої країни або які міжнародні акти слід застосовувати, а також визначити, до якого юрисдикційного органу звертатись.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження можливо визначити, що визначення певного механізму захисту приватних прав особливе значення має чітке визначення елементів порушених правовідносин. У процесі реалізації права на захист у відносинах, де беруть участь громадяни різних держав, може виникати конфлікт між нормами національного і міжнародного права. Саме для уникнення таких конфліктів у всіх державах проводяться заходи стосовно уніфікації правових норм. Ці процеси проводяться як у межах Європейського Союзу, так і у всьому світі. Наразі, міжнародні інституції мають вплив лише на ті держави, які ратифікували відповідні міжнародні договори, однак, загальновизнані міжнародні правила, які спрощують механізм захисту приватних прав, не у повному обсязі, і не завжди сприймаються окремими країнами. А так, актуального значення набуває і світова уніфікація, яка має бути спрямована на встановлення єдиних правил поведінки, а також визначення ефективних заходів відповідальності, які можуть бути застосовані до правопорушників із обов'язковим контролем їх виконання із напрацюванням заходів їх примусового виконання.

Список використаних джерел

1. Скакун О.Ф. *Теорія держави і права: підручник*. Х.: Консум, 2001. 656 с.
2. Альберда Т.Г. Механізм як загальнонаукова і правова категорія («правовий механізм»). *«Молодий вчений»*. 2013. № 2 (02). С. 64-68.
3. *The International Legal Framework for Protection*. URL: https://www.who.int/hac/network/interagency/a2_international_legal_framework_for_protection.pdf
4. Про міжнародне приватне право. Закон України від 23 червня 2005 року. № 2709-IV. Поточна редакція від 22.08.2018, підстава – 2508-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/2709-15>
5. Дахно І.І. *Міжнародне приватне право: навч. посіб.* К.: МАУП, 2004. 312 с.

References

1. Skakun O.F. *Teoriia derzhavy i prava: textbook*. Kharkiv: Konsum, 2001. 656 p. (in Ukrainian)
2. Alberda T.H. Mechanism as a general scientific and legal category ("legal mechanism"). *"The Young Scientist"*. 2013. № 2 (02). pp. 64-68. (in Ukrainian)
3. *The International Legal Framework for Protection*. URL: https://www.who.int/hac/network/interagency/a2_international_legal_framework_for_protection.pdf
4. *On private international law. Law of Ukraine dated June 23, 2005. № 2709-IV / Current edition dated August 22, 2018, basis - 2508-VIII*. (in Ukrainian)
5. Dakhno I.I. *International private law: tutorial*. Kyiv: MAUP, 2004. 312 p. (in Ukrainian)